

Марія Кирилюк,
кандидат філологічних наук, доцент,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
(м. Умань, Україна)

НОРМА І МОВНИЙ ВЖИТОК: СУЧАСНА НІМЕЦЬКОМОВНА РЕАЛЬНІСТЬ

Мова постійно змінюється, але чи завжди ці зміни означають прогрес, можливо йдеться про занепад. Найбільш схильною до змін виявляється розмовна мова, за що вона часто піддається негативній оцінці та критиці, як така, що суперечить мовному стандарту. Іншими словами, до розмовної мови застосовують норми писемної, і уявлення про правильність формуються концепціями в області письмової мови: „*In diese Korrektheitsvorstellungen fließt all das ein, was (von den Eltern, in der Schule etc.) normativ über sprachliche Korrektheit gelernt wurde. Sie sind ganz wesentlich von den Korrektheitsvorstellungen aus dem Bereich der geschriebenen Sprache geprägt.*“ [1: 1176]. Норму слід диференціювати як для письма, так і для усного мовлення, що слідує своїм імпліцитним правилам. Так, навіть до оволодіння письмовою мовою, діти можуть розпізнавати висловлювання іноземців як девіантні, виправляти неправильні артиклі. Отож нормативність присутня у мові іще до оволодіння письмом [2: 4]. Наприклад, вимога висловлювання повним реченням характеризує уявленням про коректність, яка передається від письмової мови до усного вжитку. В останні роки загострення уваги до порушення мовного стандарту зумовлено зростанням впливу розмовної мови на письмову завдяки можливостям сучасних комунікаційних технологій. Є усі підстави стверджувати, що усна мова набуває все більшого значення в порівнянні з писемно-мовними структурами, особливо в області комп'ютерної комунікації.

З цієї причини усе настійніше йдеться про необхідність концептуально розрізняти усний та письмовий мовний стандарт. Ніхто з носіїв мови не використовує стандартну мову постійно. У цьому відношенні можна говорити лише про вживання більш чи менш близьке до стандарту як в усній, так і в

письмовій формі. Зі зростанням інформатизації суспільного життя та запровадженням нових засобів масової інформації у професійному та приватному спілкуванні (SMS, електронна пошта) усе більше розмивається грань між писемною та розмовною мовами. Все частіше пишуть, як говорять, а в офіційних ситуаціях спілкуються менш формально. Через таке очевидне пом'якшення кордонів між усною та письмовою мовою у багатьох сферах комунікації цілком закономірно виникає питання, чи не застаріла фундаментальна відмінність між ними [3: 1].

Під поняттям ідеології мовного стандарту розуміють переконання, що стандартна мова має особливе значення: вона є незамінним засобом виховання, найважливішим стандартом і основною умовою соціального прогресу: „...*die Überzeugung, dass die Standardsprache eine besondere Bedeutung hat: Sie sei das unerlässliche Mittel der Bildung, die wichtigste Varietät der Sprache, der Maßstab der Sprachrichtigkeit und die Grundbedingung des gesellschaftlichen Fortschritts*“ [4: 35).

Однак згідно сучасної концепції плюріцентрики, яка призводить до зміни схеми варіантів німецької мови, відбувається зміна поняття стандарту в напрямку його розширення. Іншими словами, визнається не єдиний стандарт, а різні, що визначається регіональними, соціальними чи ситуативними критеріями. Такого роду розширення спричиняє вихід із «нормативного замкнутого кола», внаслідок чого стандартна норма визначається за принципом: «*Standart ist, was formal nach Standart ausschaut oder sich so anhört, selbst wenn der Sprachgebrauch anders ist*» [5: 187].

Означені теоретичні засади підтверджуються мовною реальністю: німецька мова, якою розмовляють, і німецька мова, якою пишуть, значно відрізняються. Тому деякі іноземні студенти дивуються при першому відвідуванні німецькомовної країни, що мова, з якою вони там стикаються, часто мало схожа на мову, яку вони знають зі своїх шкіл і університетів: „*Das Deutsche ist wahrscheinlich die vielgestaltigste Sprache Europas, weshalb nicht wenige ausländische Studenten bei ihrem ersten Besuch eines deutschsprachigen Landes*

verblüfft sind, daß die ihnen dort begegnende Sprache wenig Ähnlichkeit mit jener hat, die sie aus ihren Schulen und Universitäten kennen“ [6].

На думку дослідників (*Horst Dieter Schlosser u. a.*), порушення норм в традиційному їх розумінні, як не парадоксально це звучить, стає джерелом походженням нових норм, означаючи не мовний занепад, а новий виток розвитку мови. Повсякденний мовний вжиток значною мірою змінює норми, які здавалися віковичними: „...*Auf die Verletzung von Sprachnormen wird man immer wieder einmal hingewiesen. Aber es dauert meist nicht lange, da verletzt man die hehren Normen munter weiter. Von welchen sicheren Normen können wir bei der Kritik am realen Sprachgebrauch denn ausgehen. Eins muss von vornherein klar sein: Der alltägliche Sprachgebrauch hat die Normen, die uns teilweise uralt ewig erscheinen, im Laufe der Zeit doch erheblich verändert. Und es mag manchem Normbesessenen geradezu ketzerisch erscheinen: Ein massenhafter Verstoß gegen bestimmte Normen ist der Ursprung neuer Normen. Denn ohne Normen würde eine Sprache nicht funktionieren, weswegen es beispielweise Unsinn ist, wenn manche glauben, Dialekte seien Sprachen ohne Normen“ [7: 19].*

Зближення усної та писемної мови, що сприймається як посягання на мовний стандарт, є характерною прикметою інтернет-комунікації, різноманітні форми якої домінують в сучасному комунікативному просторі. Опитування, які проводяться на замовлення Товариства німецької мови (*Gesellschaft für deutsche Sprache*), з'ясовують зокрема особливості писемної дігтальної комунікації в різних вікових групах комунікантів віком від 14 до 60 років. За результатами опитування лише 11% опитаних вважають, що збільшення цифрового спілкування має скоріше позитивний вплив на німецьку мову. Переважна більшість, з іншого боку, припускають скоріше негативний (62%) або дуже (20%) негативний його вплив. Тільки 3% вважають відсутнім такий негативний вплив [8].

При оцінці сучасного стану німецької мови лише кожен третій вважає, що сьогодні словниковий запас населення більший, ніж був у минулому, у небагатьох складається враження, що німецька мова сьогодні стала більш різноманітною, багатшою (18%). Наведені причини такого невтішного стану

різноманітні: від змін у використанні медіа («менше читання», «занадто багато телебачення») до змін у поведінці комунікантів, наприклад, збільшення обміну текстовими повідомленнями або електронною поштою, аж до докорів, що у школі сьогодні менше уваги приділяється навчанню дітей «правильній» німецькій мові. Багато хто бачить важливу причину майбутнього занепаду мови навіть у стрімко зростаючому впливі інших мов, передусім англійської [9].

Однак, узагальнення усього вище означеного дає підстави стверджувати, що нинішній стан німецької мови не є її занепадом, як це може здатися, а скоріше конкуренцією норм, результатом чого стають мовні зміни відповідно до комунікативних запитів німецькомовного соціуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dudenredaktion: Duden. Die Grammatik, Band 4, 8. Auflage. Mannheim et al., 2009.
2. Günthner, Susanne; Imo, Wolfgang. Konstruktionen in der Interaktion. Berlin/ New York: de Gruyter, 2006. S. 1 – 23.
3. Schwitalla, Johannes. Vergleichbares und Unvergleichbares bei mündlichen und schriftlichen Texten. *Beschreibungen für gesprochenes Deutsch auf dem Prüfstand. Analysen und Perspektiven*. Frankfurt am Main: Lang, 2010. S. 1 – 22.
4. Maitz, Péter; Elspaß, Stephan. Zur Ideologie des Gesprochenen Standarddeutsch. *Pragmatischer Standard (Stauffenburg-Linguistik 73)*. Tübingen: Stauffenburg, 2013. S. 35 – 48.
5. Muhr R. Zur Theorie der Plurizentrik am Beispiel des Deutschen. *Der Sprachdienst*. 2012. №5. S. 179 – 198.
6. Schneider, Jan Georg. Zur Normativität von Sprachregeln. Ist Sprechen regelgeleitetes Handeln? *Zeitschrift für germanistische Linguistik*. 2005. S. 1 – 24.
7. Schlosser, Horst Dieter. Wenn Sprachgebrauch auf Sprachnorm trifft. Vom täglichen Umgang mit Ideal und Wirklichkeit. *Der Sprachdienst*. 2018. №1. S.19 – 30.
8. URL: <https://gfds.de/wp-content/uploads/2018/03/Sprachliche-Kommunikation-in-der-digitalen-Welt-2018.pdf>
9. Wie denken die Deutschen über Muttersprache und Fremdsprachen. GfdS. Wiesbaden, 2008. URL: <https://gfds.de/wp-content/uploads/2018/02/GfdS-Umfrage-Muttersprache-und-%C3%BCber-Fremdsprachen.pdf>